

9. Нестеренко В.А. Єврейські релігійні громади на Поділлі в 20–30-ті роки XX ст. // Міжнаціональні відносини в контексті українського державотворення: історія і сучасність. – Кам'янець-Подільський, 2001. – С. 113–118.
10. Слободянюк П.Я. Українська церква: історія руїни і відродження. – Хмельницький, 2001.
11. Соціокультурна діяльність католиків Вінниччини за часів “войовничого атеїзму” // http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/.../sociokulturna%20diyalnist.pdf.
12. Стронський Г. Римо-католицький костьол в Україні у 20–30-ті роки XX ст. // Вісник Тернопільського державного технічного університету. – 1996. – № 1. – С. 77–86 // <http://www.dspace.tstu.edu.ua>.

SUMMARY

Mykola Oliynyk

Religious-confession situation in western regions of Podillya Province on the basis of ‘The Inventory of Proskuriv District of 1930’

Through analysis of ‘The Inventory of Proskuriv District of 1930’ the study is made on the religious-confession situation in western regions of Podillya in the 1920s; the link between this situation and the anti-village activities of the Soviet authorities is established.

Орлевич Ірина,

Старший науковий співробітник

Інституту українознавства

ім. І. Крип'якевича НАН України,

співробітник Львівського музею історії релігії

МІЖ ДУХОВНИМ ПАСТИРСТВОМ І ПОЛІТИКОЮ: О. ІВАН КОСТЕЦЬКИЙ В РУСОФІЛЬСЬКОМУ РУСІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ.

Проаналізовано діяльність священика-русофіла І. Костецького. Очоливши русофільську інституцію «Народний дім», він відіграв вагому роль у русофільському русі ХІХ – початку ХХ століть.

Ключові слова: І. Костецький, русофільство, «Народний дім».

Іван Костецький народився 3 вересня 1844 р. у с. Борятині Судово-Вишнянського повіту, що на Галичині, в сім'ї землевласника Михайла Васильовича Костецького. Дід Івана Михайловича, послушником якогось василіанського монастиря – приїхав у село до родичів. Родичі Василя не схвалювали його життєвого вибору і фактично силоміць зробили його землевласником, купивши 16 моргів землі. Сини Василя - Михайло та Антон продовжили справу батька та стали землевласниками.

Михайло Васильович був двічі одруженим. Перший раз – із дочкою лісника, з якою мав п'ятеро дітей: Юрія, Марію, Івана, Антона і Стефана. Спочатку Іван з

братом Антоном вивчали «Псалтир» у дяка Торосевича, а потім відвідували трьохкласну школу в Судовій Вишні. Вчитель цієї школи Свищевський, як правило, готував 3–4 найкращих учнів для складання іспиту. Після іспиту Івана Костецького вислали до Львова в гімназію. Та він сумував за домом і згодом повернувся. Наступного, 1860 р. Іван вступив до першої академічної гімназії, яка розташовувалась у приміщенні бернардинів, а з 1862 р. – у Народного дому. У Львові в той час було тільки дві гімназії: академічна і так звана домініканська. В обох гімназіях мовою викладання була латинська, частково німецька. Гімназисти вивчали релігію, латину, географію, арифметику, літературу, стилістику, грецьку мову, історію, алгебру. 1863/64 навчального року було дозволено користуватися українською мовою під час вивчення латинської, географії, математики й природознавства. Від 1865 р. українською мовою навчали в чотирьох нижчих класах гімназії [1], що, однак, вже не поширювалось на І. Костецького. Більшість руських викладачів, які тоді викладали у гімназії, мали русофільські переконання: Маркел Попель, який у 1868 р. із священниками-русофілами переїхав на Холмщину, де керував переходом місцевих греко-католиків на православ'я, а згодом став православним єпископом (спочатку – люблінським, потім подільським, вкінці полоцьким і вітебським) [2, с. 2263]; Іван Гушалевич, відомий письменник, член русофільської інституції – Ставропигійського інституту*, історик-русофіл І. Шараневич, о. Лука Цибик, автор підручника для учнів вищої гімназії «История Церкви Христовои» [3], жертводавець нерухомості для «Народного дому».

На перших порах І. Костецького фінансово підтримували батьки, а згодом він почав давати приватні уроки і вже не потребував допомоги. Жив у приватній квартирі, а в 5 і 6 класах – у двоюрідного брата Платона Івановича Костецького. Особливо добре йому давалась математика. Захоплювався філософією, тому після закінчення гімназії здійснив спробу вступити на філософський факультет. Але врешті-решт вступив у 1868 р. до духовної семінарії Barbareum у Відні, де ректором був галичанин о. Іван Слимаковський (з 1850 до 1878 р.), який «не мав жодного хисту до керівної роботи, окрім того, в останні роки не міг належним чином займатися семінарією через хворобу...» [4, с. 211–212]. Вихованці цього закладу користувалися широкою свободою, могли виходити по двоє, з відома ректора, до міста, влаштовувати в музеї чи їдальні зібрання, на яких читалися наукові лекції, проголошувалися патріотичні промови, співалися патріотичні пісні тощо. Громадське життя в семінарії характеризувалося перманентними війнами між русофілами й народовцями, які закінчувалися перемогою то одного, то іншого табору. У період навчання І. Костецького домінували русофіли. На зібрання українофілів не допускали [4, с. 227].

І. Костецький після закінчення Barbareum у в 1872 р. повернувся до Галичини з наміром стати священником [5, с. 68–69]. Перед висвяченням він одружився з Феодорою, наймолодшою дочкою о. Миколи Кисілевського, настоятеля в с. Струтині Вижньому Долинського повіту. Феодора Миколаївна була сестрою жінки І. Гушалевича, в домі котрого Іван Михайлович з нею і познайомився, коли гостював як шкільний товариш Гушалевичевого сина – Михайла. Священик Микола Кисілевський був «руським» патріотом та доволі багатою людиною (власником кам'яниці у Львові).

Висвячення І. Костецького відтягувалося, бо він належав до Перемишльської єпархії, у якій на той час не було єпископа. Не бажаючи залишатися без діла, І. Костецький у 1872 р. пішов на посаду викладача математики і фізики у ІІ (німецьку) гімназію у Львові. Гімназія тоді була переповнена учнями, оскільки українці та євреї не хотіли вступати до польських гімназій. Крім того, багато поляків воліли відвідувати німецьку гімназію, як це робили сини графів Альберта Потоцького, Агенора Голуховського, Залеського, Яна Шептицького (в т. ч. майбутній митрополит Андрей Шептицький). Директором гімназії був українець Амвросій Яновський, видатний педагог, який до запровадження викладової польської мови працював інспектором середніх навчальних закладів.

Ставши викладачем, І. Костецький готувався до вчительського іспиту, який мав здати у Відні після відповідної підготовки. У міжчасі, 1873 р., висвятився на священника. Кваліфікаційний вчительський іспит успішно склав у лютому 1874 р. І. Костецький належав до категорії священників, які виконували свої священні обов'язки «яко професори, настоятелі сіменищъ, и въ иныхъ чинностяхъ въ Епархіи и по за еи предълами поставленіи» [6, с. 17]. На цій посаді він заслужив звання титулярного радника єпископської консисторії та крилошанина з відзнакою [7, с. 380].

У 70-х рр. ХІХ ст. русофільський рух у галицькому суспільстві набував сили. Одним із його провідних діячів був крилошанин, голова «Народного дому» Михайло Малиновський, який «стояв на твердих старорусинських традиціях і боровся проти українофільства серед духовенства» [8]. Русофільські настрої в гімназійному середовищі, спілкування та родинні зв'язки з І. Гушалевичем сформували в І. Костецького русофільські переконання. Він став представником середнього покоління діячів русофільського руху, серед яких частка священників сягала трохи менше половини [9, с. 318, 320]. Для пропаганди своїх ідей русофіли створювали товариства, які зміцнювали їхні позиції, оскільки володіли відповідними інструментарієм (видавництво, фінансові фонди, бурси, економічні інституції та ін.). Повернення до Львова, де вирувало «руське життя», завершилося інституційне оформлення «Народного дому», яким займався архиприсвітер Львівської капітули, колишній голова Головної Руської Ради М. Куземський, й активно обговорювалось (а частково і почалося) будівництво Преображенської церкви, захопило І. Костецького і він включився в громадське життя.

У 1874 р. о. Івана Костецького обрали членом «Народного дому». 26 вересня (8 жовтня) 1884 р. на загальних зборах Народного дому його було обрано до Керуючої ради Інституту [10, с. 207]. У 1893 р. він став депутатом Крайового сейму від Золочівського і Перемишлянського округів і був переведений до польської частини Галичини. Це «вигнання на мазурах» тривало до 1898 р.

25 грудня 1906 р. о. Іван Костецький очолив керівництво «Народним домом». Згідно зі статутами, товариства не мали права провадити політичну діяльність, однак вони часто порушували рамки своїх статутних завдань і використовувалися русофілами як засіб для пропаганди їхніх політичних ідей.

У період головування о. І. Костецького «Народний дім» спрямовував свою діяльність на поширення російської мови та православ'я. 8 грудня 1907 р. в бурсі «Народного дому» (збудована у 1906–1907 р. на вул. Курковій (тепер – Лисенка), в якій виховувалося близько 200 учнів-гімназистів, відбувся вечір (присвячений

І. Наумовичу), на якому учні виголошували промови російською мовою і в російсько-православному дусі [11].

У листопаді 1908 р. на загальному засіданні Ради «Народного дому» ухвалено зобов'язати новообрану Керуючу раду клопотатися про заснування кафедр російської мови у Львівському та Чернівецькому університетах та впровадження її як обов'язкового предмета в середніх навчальних закладах Галичини і Буковини, а також заснувати гімназію з викладовою російською мовою і клопотати про це перед Міністерством освіти [12, с. 45].

І. Костецький як голова «Народного дому» доклав зусиль, щоб навчально-виховний заклад сс. василіанок було виселено з приміщення «Народного дому» по вул. Зибликевича. Це збіглося із завданнями «Русько-народної партії» (далі – РНП), яка об'єднувала тоді весь русофільський рух. Члени РНП були невдоволені реформою василіанського ордену єзуїтами. Вони вважали, що василіани-українофіли насильно вводять «латинопольські новшества» і таким чином поступово замінюють «руській обряд латинськимъ и польськимъ» [13, с. 7]. Претензії, які почали висловлювати сс. василіанам, зводилися до того, що учениці не відвідують запроваджених у навчальному закладі уроків російської мови і російської літератури. У 1907 р. Сяноцький з'їзд «мужів довір'я» закликав «Народний дім» позбавити сс. василіанок та дівочий інститут на вул. Зибликевича нерухомості й віддати її в руки «истинно рускі» [14].

Примусове виселення (т. зв. «румація») обурило українську громадськість Галичини, чи не найбільше вражену тим, що половину (6 із 12) членів тогочасного правління «Народного дому» становили священники. Врешті 20 вересня 1911 р. примусове виселення таки відбулося [15].

Як патрон Преображенської церкви, «Народний дім» намагався впливати на рішення консисторії щодо призначення її парохами осіб прорусофільської орієнтації. У 1908 р. митрополит занедужав і своїм офіціалом іменував о. Білецького. Консисторія призначила священником при церкві Преображення о. Яцишина. Він написав подання до консисторії фонетикою. Це не сподобалося русофілам, і Яцишина було усунено, а на його місце о. Білецький поставив русофільськи налаштованого священника [16].

Питання діяльності русофільських товариств і використання їхніх фондів, зокрема «Народного дому», відіграло не останню роль у конфлікті між самими русофілами. Розкол РНП [17, с. 275] відбувся на з'їзді мужів довір'я 20 січня (2 лютого) 1909 р. На думку старокурсників, новокурсники підготували для цього ґрунт ще до початку з'їзду і виступили з критикою «старих», звинувачуючи їх у недотриманні партійної дисципліни: «Въ Львові существуетъ организованная рутенская клика, так называемой “Львовскій штабъ”, во главі которого стоятъ д-ръ Добрянскій, о. І. Костецкій и (нынѣ покойный) редакторъ Марковъ. Они – главные виновники паденія нашей партіи». Їх, як стверджували новокурсники слід замінити протилежною сильною фракцією, котра складається не лише зі студентів і старшої молоді, «но въ большинстве изъ честныхъ, проникнутыхъ истиннымъ патриотизмомъ старшихъ людей, которые на всі продѣлки клики смотрѣли до сихъ поръ черезъ пальцы соблюденія народной дисциплины ради» [18]. Одним з основних закидів було звинувачення старокурсників у неправильному веденні роботи

товариств та фінансових надуживаннях. Вони звертались із запитами до І. Костецького: 1) чи справді Керуюча рада «Народного дому» зобов'язалася передати задарма маєток «Народного дому» по вул. Зибликевича, вартістю 2 мільйони корон, у власність сс. василіанкам, 2) чи справді бурса «Народного дому» розваляється?**. З'їзд мужів довір'я 19 жовтня (1 листопада) 1909 р. виключив з РНП вісім депутатів-старокурсників і змінив назву партії на «Русская народная организация». Їх було звинувачено в «отступничестве отъ русской идеи» [19]. Старокурсники ж вважали, що до цього спричинив конфлікт «личныхъ антагонизмовъ» [20]. Ідейних розходжень між обома групами практично не існувало, а тогочасні завдання збігалися. Обидві групи виступали за відновлення етимологічного правопису, надання прав «русскому языку», домагалися, щоб греко-католицькі єпископати приймали в семінарії молодь РНП, визнавали національну і культурну єдність галичан з усіма племенами «русского народа» (під цим поняттям розуміли весь слов'янський простір – росіян, українців і білорусів). Незабаром новокурсники звинуватили керівництво «Народного дому» у необ'єктивному підході до надання стипендій зі своїх фондів [21].

Із розколом русофільства розпочався конфлікт між обома групами за вплив у русофільських інституціях. Костецький зумів протистояти новокурсникам, які здійснили спробу 17 лютого 1909 р. на засіданні «Народного Союзу» РНП змінити порядок формування цього виконавчого органу партії, зокрема ввести до його складу голів русофільських товариств – «Народного дому», Товариства ім. М. Качковського та Ставропігійського інституту [22]. Однак представники старорусинського правління «Народного дому», очолюваного о. І. Костецьким, відмежувалося від цих ухвал під претекстом, що співучасть у політичній організації суперечить статутним завданням товариства. І. Костецький розумів, що порушення статутних повноважень може привести до закриття Інституту австрійською владою та відмови у наданні державних субсидій.

Після розколу РНП у 1909 р. І. Костецький очолив старокурсників. 3 листопада 1910 р. члени-засновники «Галицько-Руської ради» обрали свій тимчасовий комітет, головою якого, а згодом і всього товариства, обрано І. Костецького [23, с. 203]. Серед членів «Народного дому» були представники обох груп (старо- і новокурсників), проте у керівництві переважали старокурсники.

Невдачею закінчилася також спроба новокурсників на чолі з В. Куриловичем у грудні 1911 р. усунути І. Костецького і доручити керівництво «Народного дому» Р. Ямінському [24]. Черговий конфлікт між новокурсниками і старокурсниками І. Костецький як голова «Народного дому» переборював під час судового процесу 1914 р., порушеного проти Семена Бендасюка і товаришів, звинувачених у «державній зраді» (усіх було оправдано). С. Бендасюк у 1907–1912 рр. був помічником бібліотекаря «Народного дому», а з осені 1909 р. зосереджував у своїх руках і керівництво бурсами, яке провадив у проросійському дусі. І. Костецький під час процесу наголошував на опосередкованій належності С. Бендасюка до товариства та непричетності «Народного дому» до його політичної діяльності.

Старокурсники побоюючися, що влада може заборонити діяльність русофільських товариств [25. С. 509], і делегували до Відня депутацію у складі І. Костецького, В. Давидяка, Т. Заяця, Л. Павенцького, М. Герасимовича з вірнопідданськими

заявами [26]. У поданому урядові документі вони підкреслили, що є сповідниками «ідей культурного єдинства всего русского народа, заявили непоколебиму преданность всего русского народа въ Галичині его Величеству цісарю, династії и державі и его привязанность къ греко-католицкой церкви...» [27]. Це знову призвело до конфлікту з новокурсниками, які критикували старорусинів за вірно-підданські заяви. Старокурсники пригадали, що їхні декларації лояльності до влади та визнання греко-католицької віри повністю збігаються із заявами, які новокурсники проголосили на судовому процесі Бендасюка, – про відсутність антидержавної та протиунійної агітації. Вони застерігали новокурсників, що виступи проти влади приведуть до закриття русофільських товариств [28], і звинуватили їх у союзі з українофілами [29]. Натомість новокурсники закинули депутації те, що за наклепи на новокурсників вона отримала від митрополита Шептицького 6 000 корон для «Русского Слова» [29]. Учасники делегації сподівалися, що їхні вимоги влада виконає [27] і не ліквідує русофільських товариств, але їхні сподівання не справдилися – з початком Першої світової війни ці товариства були закриті [25. С. 509].

Підводячи підсумок довоєнної діяльності І. Костецького як голови «Народного дому», зауважимо, що завдяки його старанням було завершено спорудження Преображенської церкви. Після цього він розпочав будівництво великого п'ятиповерхового будинку по вул. Курковій для бурси. Очевидці розповідали, що о. І. Костецький кожен день бував на будівництві і «... сердечно радовался при виді все поднимающихся стін» [5, с. 74]. Як тільки завершилося у 1907 р. спорудження бурси для хлопчиків-гімназистів, о. І. Костецький узявся будувати пансіонат для дівчат.

Справжніх клопотів завдавала І. Костецькому як голові «Народного дому» правова невизначеність його статусу. Довкола цього точилася боротьба між українофілами і русофілами [30, с. 347–350]. Намісник М. Бобжинський 12 січня 1909 р. затвердив розпорядження К. Бадені [31], яким у 1890 р. він підтримав народовців у їхньому намірі надати «Народному дому» статус фундації, що поширювало контроль з боку влади, а згодом віддати «Народний дім» українофілам. Протести правління «Народного дому» на чолі з І. Костецьким були відхилені. Згідно з рішенням Міністерства внутрішніх справ, Галицьке намісництво мало створити і ввести в дію фундацію, зокрема затвердити її керівництво і передати майно. Русофільське керівництво вирішило відстоювати право на володіння майном «Народного дому» в суді [32]. Усі судові інстанції відхилили позов [33, арк. 4, 6]. Галицьке намісництво рішенням від 8 листопада 1912 р. зажадало від товариства «Народний дім» скласти проект фундаційної грамоти. І. Костецький як голова «Народного дому» звернувся до Міністерства внутрішніх справ і президії Галицького намісництва з проханням про відтермінування [34, с. 7].

Розуміючи непевність правового становища і загрозу в будь-який момент утратити власність «Народного дому», 4 грудня 1912 р. до його статуту внесли поправку якою передбачили перехід усього майна, у разі ліквідації товариства, до Ставропільського інституту [34, с. 7]. В ухваленому проекті фундаційної грамоти керівництво пропонувало передати у власність фундації тільки первісну земельну ділянку, на якій розташовувалися будинок «Народного дому» і Преображенська церква, а подальший майновий приріст потрактувало як свою власність [35, с. 6]. Галицьке намісництво відхилило цей проект і 24 червня 1914 р. передало справу

на розгляд Міністерству внутрішніх справ, запропонувавши від себе ліквідувати товариство «Народний дім». І. Костецький з усіх сил захищав майно «Народного дому». Він неодноразово їздив до Відня, добивався аудієнції в різних високопосадових осіб, намагаючись у такий спосіб відбивати атаки українофілів, «планомірно і явно стремлящихся къ захвату русско-народныхъ институтовъ» [5, с. 75].

Невизначеність правового становища змушувало керівництво «Народного дому» постійно підкреслювати свою лояльність до австрійської влади. Так, з нагоди 60-річчя правління Франца Йосифа «Народний дім» влаштував 15 листопада 1908 р. святковий концерт. 24 жовтня 1908 р. у структурі «Народного дому» був заснований фонд ім. Франца Йосифа для руських сиріт [12, с. 1-3]. Проте дедалі частіше вірнопідданські заяви йшли в розріз із національними інтересами українського народу. Зокрема, правління «Народного дому» засудило вбивство українським студентом М. Січинським галицького намісника Андрея Потоцького [36].

Події Першої світової війни стали переломним етапом у суспільно-політичній діяльності о. І. Костецького – опинився у таборі новокурсників, з яким до того часу боровся.

9 (22) вересня 1914 р., під головуванням новокурсника В. Дудикевича, було відновлено діяльність «Русько-народної організації» – організації, яка до початку війни належала виключно новокурсникам. І. Костецький увійшов до складу виконавчого органу РНО «Народного Союзу» й очолив одну із п'яти його комісій, а саме у справі надання допомоги раненим. 9 (22) вересня 1914 р. І. Костецький був у складі делегації, скликаній за ініціативи В. Дудикевича, який об'єднав весь москвофільський рух і підтримував російську владу, яка нанесла візит військовому генерал-губернаторові Галичини Г. Бобринському і висловила свої вірнопідданські заяви про вдячність від імені «Червоної Русі» за її звільнення і приєднання до «Русі державної», і завершення в такий спосіб збирання «русской земли» [37].

Пішовши шляхом підтримки російської влади, І. Костецький зумів повернути собі керівництво «Народним домом». Як відомо, австрійська влада 4 серпня 1914 р. призупинила діяльність «Народного дому», а управління його справами доручила урядовому комісарові – раднику намісництва Здиславу Вавраушу, який 5 серпня 1914 р. прийняв від колишнього керівника – І. Костецького – діловодство та інститутське майно. Натомість російська влада в особі львівського воєнного губернатора полковника С. Шереметьєва видала 22 серпня 1914 р. наказ розпустити австрійську урядову комісію і повернути управління «Народним домом» колишньому русофільському складу. 24 жовтня 1914 р. представники російської влади здійснили формальну передачу майна.

З 1 листопада 1914 р. по 21 жовтня 1916 р. русофільське керівництво «Народного дому» під головуванням І. Костецького провело 18 засідань. Аналіз протоколів засідань Керуючої ради показує, що на них головню обговорювалися фінансово-господарські питання [38, с. 276].

І. Костецький, як і багато священиків-русофілів та русофільських діячів, до війни декларував належність до Греко-Католицької Церкви, а під час війни, із приходом російської влади, заявив про свою прихильність до православ'я. Слушно зауважувала газета «Діло»: «Москвофільський провід назовні формально належав до Греко-католицької церкви, але рівночасно робив «око» до православної» [39].

І. Костецький у листопаді 1914 р. був у складі делегації, очолюваної В. Дудикевичем, до православного єпископа Євлогія. В. Дудикевич висловив думку, яка найбільш повно характеризує світоглядні позиції русофілів у питанні релігійної належності: «галицько-руський народ завжди вважав себе в душі православним, так як унія ним свідомо не була прийнята» [40]. Як голова «Народного дому», І. Костецький на знак лояльності до російської влади забажав передати обидві церкви «Народного дому» (Преображенську та Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Богородиці (далі – Зачатіївську) – для православного богослужіння. Натомість Інститут отримував весь інвентар української гімназії для створення на її місці «первой русской гимназии». У своїй заяві до генерал-губернатора Г. Бобринського, він зазначав, що ще в листопаді 1914 р. «Народний дім» запрошував православного митрополита Євлогія під час його приїзду до Львова відслужити богослужіння в Преображенській церкві, а тепер повністю передає цей храм, а також Зачатіївську церкву для православних богослужінь. У зв'язку з цим, Інститут звернувся до архієпископа Євлогія з проханням призначити російського православного священника [41].

Проте, на відміну від церковної ієрархії, російська військова влада в Галичині займала більш помірковану позицію щодо свободи віросповідання і не допускала насильного переведення галицьких греко-католиків на православ'я [42]. Це змусило І. Костецького на засіданні Керуючої ради «Народного дому» 27 березня (9 квітня) 1915 р. дати дозвіл на право служити в Зачатіївській церкві греко-католицькому священникові, а у протоколі від 4 (17) квітня 1915 р. зазначалось, що греко-католицькі священники й надалі правитимуть у Зачатіївській церкві без перешкод [43].

Як голова «Народного дому» і член РНО, І. Костецький підтримав ініціативу російської влади та РНО про організацію курсів російської мови для інтелігенції у «Народному домі» [44]. 30 квітня 1915 р. «Народний дім» надав у своєму приміщенні кімнати для проведення цих курсів безкоштовно, а з 1 травня 1915 р. передбачалося стягувати орендну плату [45].

Як голова «Русскаго учительскаго союза» І. Костецький 13 січня 1915 р. домігся його відновлення і клопотав про відкриття підпорядкованих товариству двох приватних учительських семінарій, чоловічої та жіночої. Першим почесним членом цього товариства було обрано графа В. Бобринського [46].

Згодом І. Костецький, переїхавши до Києва разом з російською владою, яка відступала, влаштував для біженців курси «русского языка» при Олександрівській гімназії, а потім клопотав про відкриття цілої галицько-руської гімназії. З цією метою він двічі їздив до Петрограда в Міністерство освіти. Задум вдалося реалізувати тільки у Ростові-на-Дону, де о. І. Костецький займався гімназією і бурсою для молоді.

Після війни і революції, коли надії москвофілів не справдилися, І. Костецький складав карту Прикарпатської Русі, детально позначаючи на ній «руссія селенія» на західно-південних окраїнах, на польському, мадярському і румунському кордонах. Карта виготовлялася для Денікіна і міністра Сазонова. Але Добровольча армія зазнала поразки, і о. І. Костецький повернувся до Львова. Він увійшов до складу «Русскаго исполнительного комитета», який було засновано 24 листопада 1918 р. у відповідь на створення українськими національно-демократичними силами 1

листопада 1918 р. ЗУНР [47, с. 63]. Наприкінці 1919 р. їздив до Варшави, де домагався відновлення русофільських інституцій. «Спокойно умру, – говорив онь Г. С. Малецу, – когда русскія институты обратно вернутся въ русскія руки» [5, с.75].

Після повернення з Росії 12 серпня 1919 р., о. І. Костецький згуртував колишніх членів «Народного дому» і розпочав клопотання про „реактивованье” діяльності ліквідованого «Общества “Русскій Народний Институт” под названієм „Народний дом” у Львові». Було надіслано апеляції до Галицького намісництва (4 вересня 1919 р.) та Міністерства внутрішніх справ (18 грудня 1919 р.). В останньому листі, підписаному І. Костецьким, звучало прохання про ліквідацію розпоряджень від 4 серпня 1914 р. та від 15 травня 1917 р. (в них йшлося про припинення діяльності «Народного дому»), про дозвіл на діяльність, про передачу майна товариства і майна фундації під назвою «Руський Народний Інститут „Народний дім”», про звільнення членів українофільської кураторії від їхніх обов’язків [48, арк. 5]. В апеляції І. Костецький доводив неправомірність ухвали дирекції поліції від 4 серпня 1914 р. Русофіли задекларували свою вірнопідданість Австрійській державі і заявили, що „...Товариство завжди поступало легально і безпартійно, маючи на меті лише культурні і просвітницькі цілі свого народу і завжди заявляло почуття відданості, любові і прив’язання високопочтиму і всевозлюбленному своєму Монарсь» [49, арк. 3–4]***. Неправомірність розпуску товариства русофіли аргументували такими положеннями: до діяльності «Народного дому» під час російської окупації з боку Галицького намісництва не було жодних претензій; у розпорядженні про ліквідацію товариства не наведено жодного конкретного факту, з якого б випливало, що воно переступило статутні рамки своєї діяльності або розвивало небезпечну для держави діяльність; «Народний дім» звинувачено безпідставно у вихованні шкільної молоді в русофільському дусі і в підготовці політичних агітаторів серед сільського населення та у бурсах, які належать товариству; за політичну діяльність Семена Бендасюка “Народний дім” відповідати не може, тим більше, що з нього знято всі звинувачення; Інститут не брав участі в політичній діяльності, а особливо у “фракції Дудикевича”, а те, що він здавав свої зали для оренди цій фракції, не свідчить про їхній зв’язок, оскільки відступав свої зали і на “собранія всяких русских и т. зв. украинских партий”; Інститут завжди вів лише культурну, просвітницьку і виховну роботу на користь “русского” народу в Галичині й у своїй діяльності керувався лише відданістю Церкві та державі; утворення окремої кураторії для управління усім майном Інституту є неправомірним, оскільки завжди як адміністративна, так і судова влада визнавала його (русофільського керівництва) права на управління майном Інституту [50, арк. 2]. Таким чином, довоєнний голова «Народного дому» І. Костецький, який під час війни пішов на об’єднання з РНО, із зміною політичної влади, щоб повернути «Народний дім» відмежувався від новокурсників [51].

Для управління «Народним домом» польська влада у 1921 р. призначала тимчасове правління в особі комісара І. Лісковацького [38, с. 279], котрий, як колишній діяч русофільського руху, довірив згодом управління «Народним домом» комітету, до якого входили довоєнні члени Інституту, очолювані І. Костецьким. 1924 р. Костецький клопотав перед польською владою про передачу «Народного дому» новоствореному комітету. Однак безуспішно [52, арк. 10]. Комісарська форма правління закріпилась у «Народному домі» на весь міжвоєнний період.

Після опанування Західної України Польщею москвофіли зуміли відновити «Русску народну організацію» на з'їзді 1 листопада 1923 р. І. Костецького було обрано почесним членом організації – за заслуги на посаді голови „Временного русского народного комитета”.

І. Костецький був типовим представником русофільського руху ХІХ ст., діячі якого поєднували своє священицьке служіння з активною політичною діяльністю. Як голова «Народного дому», о. І. Костецький завершив будівництво храму Преображення Господнього, збудував чоловічу і жіночі гімназії, заснував стипендійні фонди та ін., за допомогою «Народного дому» намагався поширювати російську мову і православ'я. До 1914 р. він належав до старокурсників і докладав усіх зусиль, щоб не допустити новокурсників до домінування в «Народному домі». Під час війни поповнив лави новокурсників, став членом новоутворених москвофільських інституцій, у яких переважали новокурсники, які підтримали російську владу.

Iryna Orlevich

Between a spiritual ministry and a policy. Priest I. Kostetsky in the movement of russofils at the end of XIX – beg. XX

In this article it is analysed activity of the priest – russofil. Having headed the russofils' institution «The National House», he has played the important role in the movement of russofils.

Key words: I. Kostetsky, russofils, «The National House».

* За час перебування І. Гушалевича на посаді головного редактора «Зорі Галицької» газета стала на «об'єднательні» позиції й у своїх публікаціях доводила відмінність мови «вищої», наукової, від простонародної [53, с. 114].

** Далі йшло звернення до Керуючої ради Ставропігійського інституту: 1) чи справді з музею Ставропігійського інституту пропали gobelени макети вартістю 200 000 корон? 2) чи справді член Керуючої ради Л. Павенцький отримав позику 100 корон? 3) чи справді Л. Добрянський за дозволом керівництва забрав підписку на Біблію, котру мали видавати? Із запитаними подібного характеру зверталися до Товариства ім. М. Качковського і зв'язуючого з ним Товариства «Защиты Земли» [18].

*** Далі в документі йшлося, що після того, як австрійський уряд рескриптом від 4 квітня 1914 р. розпустив товариство «Народний дім» і рескриптом від 28 січня 1913 р. призначив урядового комісара Ваврауша, той із відступом австрійських військ «залишив Інститут напризволяще», а в цей час голова Інституту І. Костецький виклопотав у російської влади (у львівського генерал-губернатора), що зайняла Львів, дозвіл на відновлення статутної діяльності товариства і «вів адміністрацію та справи Інституту з небагатьма членами Управляющего Совіта, що залишились у Львові, строго згідно до постанов статутів і з збереженням всієї лояльності до австрійської держави аж до моменту відходу російської влади зі Львова» [50, арк. 1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Соляр І. Академічна гімназія у Львові // Енциклопедія Львова / За ред. А. Козицького та І. Підкови. – Львів, 2007. – Т. 1.

2. Попель Маркел / Енциклопедія українознавства / За ред. В. Кубійовича. – Львів, 1996. – Том. 6.
3. Цыбык Л. Історія церкви. – Львовъ, 1862. – Ч. 1.
4. Пристай М. Львівська греко-католицька духовна семінарія 1783–1945. – Львів – Рудно, 2003.
5. Отець Іоань Костецкій // Временникъ Ставропігійскаго института съ мѣсяцесловомъ на 1927. – Львовъ, 1926.
6. Схематизмъ всего клира греко-католического епархїи соединенныхъ Перемышской, Самборской и Сяноцкой на годъ отъ рожд. Хр. 1886. – Перемышль, 1886.
7. Шематизмъ всего греко-католического клира злученыхъ епархїи Перемышской, Самборской и Сяноцкой на рокъ 1914. – Перемышль, 1914.
8. Химка І. «Апология» Михайла Малиновського: до історії кризи у греко-католицькій церкві 1882 року і характеристичних поглядів «святоюрців» // Записки НТШ. – Львів, 1993. – Т. ССХХV (Праці історично-філософської секції).
9. Глисюк Я. Anna Veronika Wendland. Die Russophilen in Galizien: Ukrainische Konservative zwischen Österreich und Russland, 1848-1914. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 2001 // Ковчег: Наук. зб. із церковної історії / За ред. о. Б. Гудзяка, І. Скочилися, О. Турія. – Львів, 2003. – Ч. 4: Еклезіяльна й національна ідентичність греко-католиків Центрально-Східної Європи.
10. VII Общее Собраніе членовъ Института. 26 сентября (8 октября). 1884. // Вѣстникъ «Народного Дома». – 1884. – 1 (13) октября. – Ч. 23.
11. О «Народний Дім» у Львовѣ. // Діло. – 1907. – 13 грудня. – Ч. 269.
12. Отчетъ о дѣятельности Управляющаго Совѣта русскаго народнаго Института «Народный Домъ» во Львовѣ за время отъ 13 (26) апрѣля 1908 до 2 (15) ноября 1911.
13. Марковъ Д. Галицко-русскій вопросъ. – Львовъ, 1908.
14. Мобілізація чорної сотні // Діло. – 1907. – 8 серпня. – Ч. 167.
15. Орлевич І. «Народний дім» та навчально-виховний заклад для українських дівчат: до проблеми взаємин // Історичні та культурологічні студії / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Відп. ред. Я. Ісаєвич. – Львів, 2004. – Вип. 4.
16. Діло. – 1908. – 25 (12) серпня. – Ч. 190.
17. Аркуша О. Партії та їх політика у 1900–1914 рр. // Історія Львова: У 3 т. / Редкол. Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2007. – Т. 2.
18. Начало народной дезорганизации // Галичанинъ. – 1909. – 10 (23) ноября. – № 252.
19. По важнымъ національнымъ вопросамъ // Галичанинъ. – 1909. – 21 ноября (4 декабря). – № 262.
20. По поводу раскола Руссо-народной партии // Галичанинъ. – 1909. – 8 (25) ноября. – № 251.
21. Стипендіати Института «Народный домъ» 10 (23) декабря // Галичанинъ. – 9 (22) декабря. – 1909
22. Прикарпатская Русь. – Львовъ, 1914. – 29 апреля. – № 1630.
23. Мельник В. І. Розкол у рядах «Русско-народной» партії (1909 р.) // Вісник Прикарпатського університету. Історія. 2007. – Івано-Франківськ, 2007. – Вип. XII–XIII.
24. Прикарпатская Русь. – Львовъ, 1914. – 8 (21) марта. – № 1580.
25. Орлевич І. Співпраця русофільських товариств з російською владою під час Першої світової війни: релігійно-культурний аспект // Історія релігій в Україні. – Львів, 2009.
26. Первые шаги // Прикарпатская Русь. – Львовъ, 1914. – 6 (19) января. – № 1520.
27. Русское слово. – Львовъ, 1914. – 12 (25) червня. – Ч. 21.
28. «Схаменѣтся...» // Русское слово. – Львовъ, 1914. – 6 (19) червня. – Ч. 21.

29. Помагайте, недолюди матеръ катовати! // Русское слово. – Львовъ, 1914. – 13 (26) червня. – Ч. 22.
30. Орлевич І. Боротьба між українофілами та русофілами за «Народний дім» у Львові // Львів: місто – суспільство – культура: Зб. наук. праць / Заред. О. Аркуші й М. Мудрого. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – Т. 6: Львів – Краків: діалог міст в історичній ретроспективі. – (Вісник Львівського університету. Серія історична. Спеціальний випуск'2007).
31. Діло. – 1909. – 7 вересня. – Ч. 196.
32. О «Народний дім» // Діло. – 1911. – 17 (4) лютого. – Ч. 31.
33. Центральний історичний архів у м. Львові (далі – ЦДІА України у Львові). – Ф. 130. – Оп. 1. – Спр. 6.
34. Протоколь надобыкновенного собрания 4 (17) декабря 1912 // Вѣстникъ «Народного дома». – 1913. – Ч. 1–2.
35. Вісник неуконституційованої фундації «Народного дому». – Львів, 1918–1919. – Ч. 1.
36. Заява русофілів // Діло. – 1908. – 14 (1) квітня. – Ч. 83.
37. Русская народная организация // Прикарпатская Русь. – Львовъ, 1914 р. – 15 (28) сентября. – № 1416.
38. Орлевич І. Товариство «Народний дім» у Львові в 19214 – 1921 роках // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2008. – Вип. 16.: Ювілейний збірник на пошану І. Патера / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича.
39. Москвофільський провід і релігія // Діло. – 1935. – 8 червня. – Ч. 149.
40. Къ прѣзду Архієпископа Евлогія въ Галичину // Прикарпатская Русь. – Львовъ, 1914 р. – 6 (19) ноябрю. – № 1462.
41. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАНУ. Відділ рукописів. – Ф. 11 (Барвінські). – Спр. 3747.
42. Расевич В. Перша світова війна. Церковно-релігійне життя // Історія Львова: У 3 т. / Редкол. Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2007. – Т. 2.
43. Талергофскій альманахъ. Пропамятная книга австрійскихъ жестокостей, изуверствъ и насилий надъ карпато-русскимъ народомъ во время Всемирной войны 1914–1917 гг. – Львовъ, 1924. – Вып. 1.
44. Бендасюкъ С. Къ вашему школьному вопросу // Прикарпатская Русь. – Львовъ, 1914. – 9 (22) ноябрю. – № 1465.
45. ЦДІА України у Львові. – Ф. 130. – Оп. 1. – Спр. 585.
46. Возобновленіе дѣятельности Русскаго Учительскаго Союза // Прикарпатская Русь. – Львовъ, 1914. – 15 (28) января. – № 1528.
47. Докладная записка делегата Русскаго исполнительнаго комитета во Львовѣ, д-ра Э. Д. Вольницкаго. – Одесса, 1919.
48. ЦДІА України у Львові. – Ф. 130. – Оп. 1. – Спр. 31.
49. ЦДІА України у Львові. – Ф. 130. – Оп. 1. – Спр. 24.
50. ЦДІА України у Львові. – Ф. 130. – Оп. 1. – Спр. 30.
51. ЦДІА України у Львові. – Ф. 130. – Оп. 1. – Спр. 23.
52. ЦДІА України у Львові. – Ф. 130. – Оп. 1. – Спр. 28.
53. Орлевич І. Ставропільський інститут у Львові (кінець XVIII – 60-ті рр. XIX ст.). – Львів, 2001.